

Цінові фактори енергозбереження

В. М. Безлепкін

*Харківський національний університет радіоелектроніки
61166, Україна, Харків, просп. Леніна, 14*

В умовах недостатності вітчизняної енергетичної бази, доволі високої енергоемності суспільного виробництва одним із завдань сучасної соціально-економічної модернізації постає пошук організаційно-економічних механізмів, здатних сприяти переходу до енергоефективної моделі господарювання. Одним із таких механізмів у ринковому середовищі традиційно виступає система цін і тарифів, яка забезпечує необхідною мотивацією учасників процесу енергоспоживання. Оскільки одним з ключових ресурсів для вітчизняної промисловості залишається природний газ, спробуємо проаналізувати, яким чином впливають на рівень енергоефективності ті зміни, які останніми роками відбуваються у ціноутворенні на цей енергоносіє. Серед основних змін, що сталися, на нашу думку, доцільно виділити такі:

- перехід до ринкової системи ціноутворення на імпортований природний газ, згідно з якою контрактна ціна російського природного газу прив'язується до рівня цін на газойль та мазут на світових ринках, повторюючи їх коливання з незначним лагом запізнення [1, с. 83];

- спроби поступової відмови від перехресного субсидювання споживачів енергоносіїв. Так, починаючи з 2009 р. внутрішню ціну на природний газ для бюджетних організацій та установ доведено до рівня цін для промислових споживачів і інших суб'єктів господарювання;

- запровадження нових принципів ціноутворення на природний газ для побутових споживачів – тариф встановлюється залежно від обсягів споживання.

Кумулятивним результатом зазначених змін стало суттєве збільшення вартості природного газу для усіх категорій споживачів. Наприклад, у 2009 р. середньозважена ціна імпортованого природного газу складала 228, 8 дол. США за 1 тис. куб. м, у 2010 р. – відповідно 259,69 дол., у 2011 р. – 264 дол. у I кварталі, 297 дол. у II кварталі, 354 дол. у III кварталі, більше 400 дол. у IV кварталі [2]. Цікаво зазначити, що при зростанні ціни імпортованого природного газу за I-III квартали 2011 р. в 1,34 рази, його внутрішня ціна для промислових споживачів та бюджетних установ і організацій збільшилася майже синхронно у 1,32 рази, а для підприємств теплової комунальної енергетики взагалі не змінилася [3].

Незважаючи на те, що подорожчання газу припало на період економічної кризи в Україні, це активізувало цінові механізми енергозбереження. По-перше, значно посилилася мотивація до підвищення енергетичної ефективності. За розрахунками В. Ліра та У. Письменної, дохід від економії 1 т у. п. у 2010 р. склав 1211 грн., тоді як у 2000 р. ціна 1 т у. п. перевищувала питомі капітальні витрати на її економію. Отже ціна почала виконувати базову стимулюючу функцію [4, с. 68].

По-друге, посилилися спроби оптимізації закупівель природного газу та диверсифікації постачань на мікрорівні. Деякі вітчизняні підприємства напряду почали укладати угоди з середньоазіатськими країнами про пряме постачання природного газу. Так, підприємства вітчизняної хімічної промисловості отримали у 2011 р. 5,53 млрд. куб. м природного газу середньоазіатського походження, за ціною дешевшою, ніж та, за якою НАК «Нафтогаз» продає його іншим промисловим споживачам [2].

По-третє, у довгостроковій перспективі від зростання цін варто очікувати значних структурних зрушень у напрямі зниження енергоємності ВВП. Згідно базовому сценарію розвитку вітчизняної економіки, міжгалузеві структурні зрушення можуть забезпечити скорочення енергоспоживання на 40% у 2005-2030 рр. [5, с. 10] за рахунок скорочення частки промисловості у валовій доданій вартості (при одночасному удосконаленні її пропорцій), підвищення питомої ваги соціальної сфери, транспорту, зв'язку.

Разом з тим, необхідно зазначити, що зміни у ціноутворенні можуть так і не перетворитися на стимулюючий енергозбереження чинник, а використання цінових механізмів саме як інструменту енергетичного забезпечення економічного розвитку суттєво ускладнюється такими обставинами:

- значне підвищення цін на енергоносії та ціновий шок, який виникає через це у споживача, зумовлює скорочення прибутку, оборотних засобів та звужує потік інвестицій у енергозбереження. За таким умов своєрідним компенсаторним засобом могли б стати спеціальні податкові та кредитні пільги, а також пряме бюджетне фінансування підвищення енергоефективності;

- цінові стимули енергозбереження викривлюються збереженням перехресного субсидіювання. Проте відмовитися від такої практики доволі складно, оскільки й досі відсутні необхідні соціальні амортизатори (наприклад, недосконалим є порядок надання субсидій на споживання енергоносіїв населенню, процедура встановлення прожиткового мінімуму);

- подекуди ціноутворення носить неринковий характер. Наприклад, протягом 2-ї половини 2008 р. основні складові вартості природного газу для промисловості – ціна газу як товару та тариф на транспортування магістральними мережами залишалися незмінними. Тоді як тарифи на транспортування розподільними мережами зросли на 46%, витрати НАК «Нафтогаз України» – на 38%, декілька разів у бік підвищення переглядалася цільова надбавка, сягнувши 12% (останні два компоненти не розраховуються, а встановлюються урядом). Як наслідок природний газ дорожчав для промислових споживачів при майже незмінному рівні його імпортової ціни. Відтак на енергоринку відбувається перерозподіл фінансових потоків, що подекуди унеможливорює створення повноцінних орієнтирів енергозбереження.

Таким чином можна зазначити, що зміни у системі ціноутворення на ключовий енергоносіє – природний газ, дійсно могли б стати вагомими чинником енергозбереження. Але їх перетворення на справжній інструмент підвищення енергетичної ефективності суспільного виробництва можливо тільки за умов глибокої інституціональної модернізації вітчизняного енергоринку, спрямованої насамперед на розбудову конкурентного середовища,

обмеження монополізму. Окрім того, подальша лібералізація цін на енергоносії потребуватиме перегляду базових основ економічної політики – зниження рівня експлуатації, удосконалення пропорцій розподілу суспільного продукту, детінізації, підвищення реальних доходів населення.

Література:

1. Овсиенко, О. В. Ценовые механизмы обеспечения энергетической безопасности [Текст] / О. В. Овсиенко // Бизнес Информ. – 2009. - №9. – С. 82-86.
2. Гусак, Л. Что год грядущий нам готовит [Текст] / Л. Гусак // 2000. – 24.12.2012. – С. В4.
3. Динаміка цін на природний газ для всіх категорій споживачів, крім населення без ПДВ, цільової надбавки та транспортних витрат у 2011 році [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua/file/link/170707/file/11.xls>.
4. Лір, В. Е. Економічний механізм реалізації політики енергоефективності в Україні : монографія [Текст] / В. Е. Лір, У. Є. Письменна ; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2010. – 208 с.
5. Енергетична стратегія України на період до 2030 року (схвалена розпорядженням КМУ від 15.03.2006 р. № 145-р.) – К., 2006. – 129 с.